

ისტორიის, ეთნოლოგიის, რელიგიის შესწავლისა და
პროპაგანდის სამეცნიერო ცენტრი

თინა იველაშვილი
ლია მელიქიშვილი

ქოზნილია...

ქოზნილი!!!

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2010

გუჯერა, რომ „თქვენც დაიზრდებიან ალგეთს ლეკები მგლისანი, ისე არ ამოსწყდებიან — ჯავრი არ სჭამონ მტრისანი“...

საგამომცემლო ჯგუფი: აკად. დ. მუსხელიშვილი (ხელმძღვანე-
ლი), აკად. წ/კ ლ. მელიქიშვილი, პროფ. ნ. ხაზარაძე,
პროფ. მ. სამსონაძე, ისტ. მეცნ. დოქტორები ნ.
ჯავახაძე, აღ. დაუშვილი.

რედაქტორი: პრლფ. ნანა ხაზარაძე

ბროშურის გარეკანი და ღიზაინი: მედეა მაზანიშვილისა

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: მარიამ ბუტიაშვილისა

ნაწრომში გამოყენებულია ინტერნეტ-პორტალის „ბურუსი“
(ავტორი თ. ვერულაყა) ფოტო დოკუმენტები

© თ. იველაშვილი, ლ. მელიქიშვილი, 2010

გამომცემლობა „უნივერსალი“, 2010

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის გამზ. 19, ☎: 22 36 09, 8(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-17-146-8

ერის პირველ დამხონა, ვათახსიარებ, ვანყალონ
იქიდად დაინყენა, ლოყა იგი თაგის ისელოას იუნიყენს,
ლოყა მას ხსოვნა ექარვება თაგისის ნარსულისა, თაგის
ყოფილის ცხოვრებისა, დაინყენა ისელოისა, თაგისის
ნარსულისა და ყოფილის ცხოვრების ადმოვხერხ ხსოვნისაგან
მოძსნაუედელოთ ერის სულთი და ხარყთი მოძლისა,
დარღვევისა და ძოლად ნანყადისაცა.

ქორწინება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი სოციალური ინსტიტუტია, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული საზოგადოების სოციალურ-ეკონომიკურ, სამართლებრივ, ეთნიკურ თავისებურებებთან, რაც ცალკეულ ხალხებში სხვადასხვა რიტუალური ქმედებით აღინიშნება.

საქორწინო ურთიერთობის ხარისხზე მნიშვნელოვანწილად დამოკიდებულია მოსახლეობის რაოდენობრივი (დემოგრაფიული) ზრდა, ოჯახის სიმტკიცე, მომავალი თაობის აღზრდა, რაც განსაზღვრავს ოჯახის ადგილს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. ამდენად, საზოგადოება ადრეული ხანიდან დღემდე დაინტერესებულია მისი როგორც მორალურ-ადათობრივი, ისე საკანონმდებლო ნორმების მოწესრიგებით. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ ქორწინება და მის ნიადაგზე ახალი მიკროსოციალური უჯრედის – ოჯახის შექმნა არა მხოლოდ ორი ინდივიდის, არამედ გარკვეული სოციალური კოლექტივის საზრუნავი იყო.

საქორწინო წეს-ჩვეულებები სამი ძირითადი ნაწილისაგან შედგება: 1. წინასაქორწილო პერიოდი, 2. ქორწილი და 3. ქორწილის შემდგომი პერიოდი. თითოეული ნაწილი თავის თავში შეიცავს მრავალ ელემენტს.

ქართველი ხალხის ყოფაში ქორწინების რიტუალის თანმიმდევრობა და ურთიერთკავშირი მკაცრად იყო რეგლამენტირებული და ძირითადად თითოეული რეგიონისთვის დამახასიათებელ ქორწინების სცენარს მიჰყვებოდა, რომელიც ხუთ ძირითად ციკლს შეიცავდა: ქალის დანიშვნა, ნიშნობა, პერიოდი ნიშნობიდან ქორწილამდე, ქორწილი, ქორწილის შემდგომი პერიოდი.

დაქორწინებისათვის სავალდებულო წინაპირობები

წყვილთა შეუღლებამდე გასათვალისწინებელი იყო დაქორწინებისათვის სავალდებულო წინაპირობები. ამ წინაპირობათა შორის, უწინარეს ყოვლისა, უნდა გარკვეუ-

ლიყო ეგზოგამიის* საკითხი, ანუ იკვლევდნენ დასაქორწინებულ გვარებში იმ საზღვრებს, რომელთა შიგნით ქორწინება აკრძალული იყო. ეს კი, თავის მხრივ, ნათესაური ურთიერთობის ნორმებს, როგორც საქორწინო კავშირის განმსაზღვრელ ფაქტორს, უკავშირდებოდა. ეგზოგამია *სისხლითი, მოყვრობითი და ხელოვნური ნათესაობის* ფორმებში იყო და დღესაც არის დაცული. *სისხლით ნათესაობაში* ეგზოგამია დაცულია მანამ, სანამ ის შთამომავალთა მახსოვრობაში არსებობს. *მოყვრობითში*, რომელიც ცოლისა და ქმრის მხრიდან ნათესაეებს გულისხმობს, ეგზოგამიას იცავენ შვიდ თაობაში. *ხელოვნურ ნათესაობას*, რომელიც თავის თავში შეიცავს რიტუალურ (*დაძმობილებას-დადობილებას, შეიღობილებას* და სხვა.) და სულიერ ნათესაობას (*ხელისმომყიდვობას, მეჯვარეობას და ნათელმძირობას*), ეგზოგამია დაცულია თითქმის ისევე, როგორც *სისხლით ნათესაობაში*, ოდონდ ძირითადად პირდაპირი ხაზით.

ეგზოგამიას არა მარტო ნათესაეთა წრეში, არამედ არამონათესავე სოციალურ ჯგუფებშიც იცავდნენ. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, როგორც *მონოგენური* (ერთგვარიანი) და *პოლიგენური* (მრავალგვარიანი) სოფლის შიგნით, ასევე ერთ თემში, ერთი სალოცავის მფარველობის ქვეშ გაერთიანებულებში ქორწინება იკრძალებოდა. იმ გვარების წარმომადგენლები, რომელთაც საერთო წარმომავლობა ჰქონდათ და ცხოვრობდნენ არა თუ ერთ, არამედ სხვადასხვა სოფელში და, უფრო მეტიც, სხვადასხვა რეგიონში, ერთმანეთს ვერ შეირთავდნენ.

სხვადასხვა მიზეზების გამო ქორწინება ზოგიერთ თემებს (სოფლებს) შორისაც (წარსულში დავა სხვადასხვა საკითხებზე, ერთ სალოცავში გაერთიანება და სხვ.) იკრძალებოდა.

* ეგზოგამია – (ბერძნ. ex გარეშე და gamos გვარი, წარმოშობა) – ჩვეულება, რომლის მიხედვითაც აკრძალულია ქორწინება ერთი და იმავე გვარის ან თემის წარმომადგენლებს შორის (უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, თბ., 1973, გვ. 121).

ქორწინება მოსისხლე გვარებს შორის, თუ გინდ შერიგებულებიც ყოფილიყვნენ ასევე დაუშვებელი იყო. *მესისხლეობას*, როგორც *სისხლით ნათესაობას*, შთამომავლობის მახსოვრობაში მტკიცედ ჰქონდა ფეხი მოკიდებული. სანამ მახსოვრობაში არსებობდა მესისხლეობის ფაქტი, ეს გვარები ერთმანეთში ვერ იქორწინებდნენ.

ქალის ამორჩევა. წარსულში საქართველოს ყველა კუთხის მოსახლეობაში შეიღების დაქორწინება მშობლების (განსაკუთრებით მამის) უფლებებში შედიოდა. მოგვიანებით, მშობელთა მიერ შეიღების სურვილის გათვალისწინება სრულიად არ გულისხმობდა მათი უფლების შესუსტებას.

დასაქორწინებელი ქალ-ვაჟის *შერჩევა-გაკითხვა* გულისხმობდა შესაფერისი წყვილის გამოჩახვას როგორც *ჯიშ-ჯილაგით*, ისე პირადი ღირსებებითა და საოჯახო-სამეურნეო საქმიანობის ცოდნით. *ჯიშ-ჯილაგის* შესწავლისას განსაკუთრებით დიდი ყურადღება ექცეოდა ქალის დედის *ჩამომავლობის* გარკვევას, რადგან, ხალხის რწმენით, ქალს მემკვიდრეობით უფრო მეტად დედის მხრიდან მომდინარე ნიშან-თვისებები დაჟეჟებოდა. ქალ-ვაჟის პირადი ავკარგიანობის კელევისას ყურადღება ძირითადად გამახვილებული იყო მათ ფიზიკურ და გონებრივ სიჯანსაღეზე, საოჯახო თუ სამეურნეო საქმიანობის გაძლიერების უნარზე, მათ მიერ ზნეობრივი და მორალური ნორმების დაცვაზე.

ქალის დათავისების (დანიშვნის ანუ დაწინდვის) წესები. ამ ციკლთან დაკავშირებული წესები საქართველოში, ისევე როგორც სხვაგან, მრავალფეროვანია და გარკვეული თავისებურებებით გამოირჩევა.

საქართველოს ზოგიერთ კუთხეში ბავშვის დაბადებამდე დანიშვნის წესი გავრცელებული ყოფილა. სხვადასხვა სქესის ბავშვების გაჩენის შემთხვევაში, დანათესაუების მიზნით, მეგობრულად განწყობილი ოჯახები დანიშვნის შესახებ მოილაპარაკებდნენ. სვანეთში, აფხაზეთში და ხევში ასეთ დროს უკვე დაბადებული ბავშვების აკვანზე ჭდეს ამოადებდნენ (ნიშანს ამოჭრიდნენ). ასეთ დანიშვნას, მაგალითად ფშავეში მუცლად შატქმას უწოდებდნენ.

აკვანში დანიშვნა. ამ წესის მიხედვით ბავშვების მომავალი ბედი მათი მშობლების შეთანხმების საფუძველზე წყდებოდა. ზოგიერთ კუთხეში ქალის შერთვა უფრო ხშირად აკვანში დანიშვნით სცოდნიათ. ხეცსურეთში მშობლები მოილაპარაკებდნენ და დანიშნულს ღიშანს (თაყსაფარს, ბეჭედს) მიუტანდნენ, ზოგან თან წაიღებდნენ არაყს, პურს, საკლავს და სხვ. მთიულეთში ვაჟის მშობლები მიტანილ ნიშანს სამკაულს ან სხვა ნივთს აკვანზე დაკიდებდნენ. ეს წესი დამოწმებულია სამეგრელოში, ხევში ქართლში, ფერეიდნელ ქართველებში. აჭარაში კი ამ დროს ნიშანი არ მიჰქონდათ. დანიშვნისას ქალ-ვაჟი სააკენე ასაკის (ან შეიძლება ვაჟი ქალზე უფროსი) უნდა ყოფილიყო. დანიშვნის შემდეგ ვაჟის მშობლები ყოველ ახალ წელს, ან წელიწადში ორჯერ, ძღვენით (არყით, ქაღებით) ქალის სანახავად მიდიოდნენ.

საქორწინო ასაკს მიღწეული აკვანში დანიშნულები აუცილებლად უნდა დაქორწინებულიყვნენ. თუ ქალი ვაჟს ცოლობაზე უარს ეტყოდა, მაშინ ვაჟის მშობლები დანახარჯს ითხოვდნენ, ე.ი. იმის ანაზღაურებას, რაც რამდენიმე წლის მანძილზე მათთან სტუმრობაში დაეხარჯათ. დაიანგარიშებდნენ, რამდენ წელსაც დადიოდნენ და ამის მიხედვით ქალის ოჯახი მათ ერთ ძროხას, ან სპილენძის ნივთებს, ან, ზოგჯერ, წელიწადში ერთ ცხვარს აძლევდნენ. ინფორმატორების გადმოცემით, წინათ ასე დანიშნული ქალი ვაჟს თუ არ წაჰყებოდა, იგი მას მოიტაცებდა, ხოლო თუ გაექცეოდა, ისევ დააბრუნებდა. შემდეგ ეს წესი სამწუნებრო ჯარიმით შეიცვალა.

არასრულწლოვანთა დანიშვნის წესი, თავისი უარყოფითი მხარეების გამო, ხალხთა ყოფიდან ადრევე გაქრა. დანიშვნის ამ წესში მთავარი როლი ქალ-ვაჟის მშობლებს ეკუთვნოდათ, რაც ცხადია შემდგომში მრავალ წინააღმდეგობასთან (ქალის ან ვაჟის მიერ უარის თქმა, წლების მანძილზე დანახარჯის მატერიალური ანაზღაურება, სამოყვროდ განკუთვნილი ოჯახების შემდგომში მტრული დამოკიდებულება და სხვ.) იყო დაკავშირებული.

დანიშვნის სხვა წესები

აკანში და მცირეწლოვანთა დანიშვნის გარდა ქალის დათავისების სხვა სახეებიც არსებობდა. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში მხოლოდ ხევესურეთის ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში გვხვდება ქალის დანიშვნის საინტერესო ჩვეულება, რომელსაც *ხელის დაკვრა* ეწოდება. მსგავსი ჩვეულება ფრაგმენტულად აფხაზებში და რაჭაშიც ფიქსირდება. ასეთი წესით დანიშვნა შეიძლებოდა ყველა თავშეყრის ადგილზე ხელის დაკვრით მხარზე, ხელის ჩამორთმევით მომხდარიყო. ხელდაკრულზე იტყოდნენ: *ხელმოკიდებულია, ხელდაკრულია*. ხელის დაკვრა შეეძლო ვაჟის მამას, ბიძას, ბიძაშვილს, დეიდაშვილს და ვაჟის მეგობარს. ზოგ შემთხვევაში თვით ვაჟსაც შეეძლო ეთქვა: „ცოლი ჩემი ხარ, ჩემი ხელმოკიდებული, სხვაგან გათხოვების ნება არა გაქვს“. თუ ხელის დაკვრას ქალის ახლო ნათესაეები შეესწრებოდნენ, ისინი აუცილებლად შეეწინააღმდეგებოდნენ. ამის მიუხედავად, ქალი მაინც დანიშნულად ითვლებოდა. ქალის მშობლები გაიკითხავდნენ ვაჟის ოჯახის ვინაობას; თუ ქალის სურვილი არ იქნებოდა, იგი შეიძლება არც კი წაყულოდა *ხელისდამკვრელ* ვაჟს. მაგრამ უარის თქმა ძირითადად არ შეიძლებოდა. აჭარაში არსებობდა *ოჯახში დაჯდომის* წესი, რაც გულისხმობდა ქალის მისვლას ვაჟის ოჯახში და თავისი თავის რძლად გამოცხადებას.

საქართველოს კუთხეებში ქალის დანიშვნის რიტუალურ ქცევაში ერთი შინაარსის გადმოცემა, ანუ ქალის

დათავისება, სხვადასხვა საგნებით ხდებოდა. მაგალითად, სამეგრელოსა და აფხაზეთში სახლში მოსული სტუმარი რაიმე ნივთს (სათუთუნე, ცხენის მათრახი, ალაბაში, ფული, ცხენი) ტოვებდა. ასეთი მოქმედებით სტუმარი მასპინძელს ამცნობდა, რომ მას ამ ოჯახში ქალი საცოლედ ან სარძლოდ მოეწონა. ოჯახის მასპინძლებს ეჭვიც კი არ შეეპარებოდათ იმაში, რომ სტუმარს ნივთი უნებლიედ დარჩა. ასეთ შემთხვევაში ყველაფერი უღაპარაკოდ გარკვეული იყო, ე.ი. ცნობილი ხდებოდა, რომ ოჯახში რომელიმე ახალგაზრდა ქალი დაინიშნა. ორი დღის შემდეგ ოჯახს შუამავლებს გამოუგზავნიდნენ. ასეთი ხერხით დანიშვნის სემანტიკაში ისიც საინტერესოა, რომ უარის თქმა დიდ შეურაცხყოფად ითვლებოდა. სამეგრელოში სარძლოდ მოწონებულ ქალს ცეკვის დროს ქუდს ესროდნენ და ამ წესით ითავისებდნენ. ქვემო სვანეთში საცოლედ არჩეული ქალის სახლზე ჯოხის მიყუდებაც სცოდნიათ.

საქართველოში ქალ-ვაჟის ურთიერთმოწონებისას ნიშნად რაიმე ნივთს (ტყვიას, ვერცხლის ფულს, სამკაულს, ცხვირსახოცსა და სხვ.) მისცემდნენ. სვანეთში, მაგალითად, ასეთი წესი იყო: თუ ვაჟის ოჯახის მიერ გაგზავნილ შუამავალს ბოლოს მაინც უარით გამოისტუმრებდნენ, ეს დიდ შეურაცხყოფად აღიქმებოდა. ამიტომ ვაჟი სარკმლიდან ჩუმად შეაგდებდა ტყვიას, რომელიც აუცილებლად კერიის ქვაზე უნდა დაცემულიყო. ამ დროს ოჯახის ყველა წევრი შინ უნდა ყოფილიყო. ეს რიტუალი ძნელად ჩასატარებელი იყო, მაგრამ თუ ვაჟი მაინც განახორციელებდა, აუცილებლად გაამჟღავნებდა თავის იქ ყოფნას, რის შემდეგაც უარის თქმა გამორიცხული იყო.

ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში დამოწმებული დანიშვნის ასეთი წესები მსოფლიოს სხვადასხვა ხალხში და სხვადასხვა ეპოქაში ფიქსირდება. რაც უნდა გასაკვირი იყოს, ქალის ხელის დაკვრის იდენტური წესი ინგლისში XIV საუკუნის საბუთებშია აღწერილი, ხოლო *ქუდი* დანიშნა კი ანალოგს ბასკებში პოულობს.

საქართველოს ზოგიერთ რეგიონში (ხევსურეთი, სამეგრელო) ქალის შერთვა მოტაცებით თითქმის ჩვეულებრივ მოვლენად მიაჩნდათ, ხოლო აფხაზეთში ქალის დათავისების ეს წესი ყველაზე პოპულარული იყო. მოტაცება ხან ქალთან შეთანხმებით, ხან კი – შეუთანხმებლად ხდებოდა. ქალს იტაცებდნენ იმ შემთხვევაში, თუ: 1. ქალი დანიშნული იყო და საქმროს იწუნებდა; 2. ქალი და ვაჟი, ორივე თავისუფალი იყო; 3. ქალი იყო ქერივი და ქმრის სახლმა მამის სახლში გაისტუმრა. 4. ქალ-ვაჟი შეთანხმდნენ, ზოგ შემთხვევაში მშობლების დასტურითაც. შეთანხმებით მოტაცების წესი დასაველეთ საქართველოს ზოგიერთ კუთხეში თითქმის ჩვეულებად იქცა. ქორწილის ხარჯების თავიდან აცილების მიზნით, მას უფრო მეტად შედარებით ღარიბი მოსახლეობა იყენებდა.

ქალს საქმროს ნათესაეები ან ახლობლები (სამიოთხი კაცი) იტაცებდნენ. მოტაცებული ქალი ერიდებოდა რა მოსალოდნელ სისხლისღერას, ძირითადად ხმას არ იღებდა. თუ მომტაცებელს მღევარი დაედევნებოდა, საქმროს ოჯახს მისთვის სახლის კართან *საკლავი* უნდა დაეხვედრებინა, რის შემდეგაც ქალის ოჯახი შერიგებაზე იშვიათად თუ არ დათანხმდებოდა (აღმოსაველეთ საქართველოს მთიანეთი). მაგრამ შერიგება ამით არ მთავრდებოდა, მაგალითად ხევსურეთში – სანამ ვაჟი ქალის მამის გვარის ხატში არ დაკლავდა საკლავს – *საგვაროს*, მანამ გვარებს შორის სრულ კეთილგანწყობაზე ლაპარაკი ზედმეტი იყო. მაგრამ თუ ქალი წინააღმდეგი იყო, მას სრული უფლება ჰქონდა მამის სახლში მღევართან ერთად დაბრუნებულიყო. ამ შემთხვევაში ქალის ხმას გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. სხვის მიერ დანიშნული ქალის მოტაცება მკაცრად ისჯებოდა. მომტაცებელი და დანიშნული *მესისხლეებად* იქცეოდნენ. ქალის ოჯახი ამ საქმეში არ ერეოდა. თუ ქალი მომტაცებლის ოჯახში რჩებოდა, შური უნდა დანიშნულს ეძია.

დაქორწინებისათვის არსებულ წინაპირობებს შორის ქალის *გაჩხრეკის* ანუ *გასინჯვის*, *გაკითხვის* (უერეიდნელ ქართველებში *გაკეთვა*) ჩვეულება ერთ-ერთი აუცილებელი ეტაპი იყო. დასავლეთ საქართველოში, მაგალითად სამეგრელოში, *გონიძირაფა* (გასინჯვა), ქალის ოჯახში ფარულად და საიდუმლოდ ღამე ხდებოდა, რათა დაწუნების შემთხვევაში ხალხს არ გაეგო და ქალი უხერხულ მდგომარეობაში არ აღმოჩენილიყო. ვაჟი დედ-მამის და ბიძის თანხლებით ესტუმრებოდა ქალის ოჯახს. ქალი მორთულ-მოკაზმული კუთხეში იჯდა. დაშვებული იყო ქალ-ვაჟის ერთად გაეღა, ერთმანეთთან საუბარი და ა.შ. მოწონების შემთხვევაში შლიდნენ სუფრას და სტუმრებს უმასპინძლებოდნენ. აღმოსავლეთ საქართველოში კი გასინჯვა – *გაჩხრეკა* (ხევი) მაღულად, შორიდან ხდებოდა.

გარიგებით დანიშვნა

გარიგებით ქალის დანიშვნა ყველაზე მეტად ჩამოყალიბებული რიტუალია დანიშვნის წესებს შორის და მთელ კავკასიაშია გავრცელებული. გარიგებით დანიშვნას ჰქონდა ერთი თავისებურება: ვაჟის ოჯახი აუცილებლად ირჩევდა *შუამავლებს*, რომელთაც ქორწილამდე არსებული ურთიერთობის მოწესრიგება ევალებოდათ. *შუამავლობას* ვაჟის ახლობელ მჭერმეტყველ, მოხერხებულ და დარბაისელ ადამიანს მიაძღვებდნენ.

საქართველოს რიგ რეგიონებში *შუამავლობა*//*მოციქულობა* ქალ-ვაჟის ახლო ნათესავების მოვალეობას შეადგენდა. ცალკეულ რეგიონებში კი ამ საქმეში ნათესავ-ახლობლების გვერდით მოქმედებდა სრულიად უცხო პიროვნება – *მაჭანკალი*, რომელმაც ორი ფუნქცია შეიძინა: პირველი იგივე იყო, რაც მოციქულ//*შუამავლისა* (ქალ-ვაჟის დაქორწინება-დაოჯახება), მეორე კი – ეკონომიკური ინტერესი.

საქართველოს ზოგიერთი კუთხის მოსახლეობაში შუამავალ//მოციქულისათვის გასამრჯელოს ან სხვა რაიმე საჩუქრის მიცემაც კი მიუღებლად და შეურაცხყოფად ითვლებოდა. ზოგ კუთხეში, მართალია, ის ქალის თუ ვაჟის ოჯახის ახლო ნათესავი იყო, მაგრამ ვაჟის ოჯახი რაიმე საჩუქარს (და არა გასამრჯელოს) მიაერთმევდა. ზოგან უკვე *მაჭანკალს* (და არა *შუამავალს//მოციქულს*) გარკვეულ გასამრჯელოს აძლევდნენ, რომლის რაოდენობა დამოკიდებული იყო მზითვის სიდიდესა და მასთან ერთად გაღებული თანხის რაოდენობაზე. ეს გასამრჯელო ერთდროუ-

ლად ფულადიც იყო და ნატურალურიც. სწორედ ამან განაპირობა მაჭანკლობის პროფესიად გადაქცევა.

სამეგრელოში *მარებელი* (*შუამავალი*) საქმის გარბეების შემდეგ გასამრჯელოდ ქალის *ქრთამის* (*მზითვი*) ერთ მფათედს იღებდა. აჭარაში კი პირიქით *ელჩად* (*შუამაველად*) საცოლის სიძეს და დედის ძმა – *ტაიას*, რომლებიც არავეითარ გასამრჯელოს არ იღებდნენ, ირჩევდნენ.

ძველად საქორწილო *შუამავლობა*, ყოველგვარი გასამრჯელოს გარეშე, საზოგადოებრივი მოვალეობის რანგში იყო აყვანილი. ამას მოწმობს ის წესი, რომ აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში საქმის მოუგვარებლობის შემთხვევაში შუამავლის როლს ხევისბერს აკისრებდნენ.

რადგანაც შუამავლების მისვლა დიდი საქმის დასაწყისად ითვლებოდა, მოლაპარაკების დღე განსაკუთრებულად შეირჩეოდა. ყურადღება მთვარის ფაზასაც ექცეოდა. მთვარე *მოზარდი* (არც ნაკლული, არც სავსე) უნდა ყოფილიყო. საშუამავლოდ უფრო შაბათ დღეს ირჩევდნენ,

რადგანაც უქმე იყო და მისულსაც და დამხედურსაც სა-
უბრისათვის მეტი დრო ექნებოდა. ქალის სახლში მისულ
შუამავალს, ოჯახის უფროსი, როგორც ოჯახის წევრთა
შორის ყველაზე დიდი უფლებების მქონე პირი, შეეგებე-
ბოდა. საუბარი მოკითხვით იწყებოდა. შემდეგ მოჰყვებოდ-
ნენ სხვადასხვა ამბებს და თანდათან, ისე, რომ შესამჩნევი
არ ყოფილიყო, მოსვლის მიზეზზე გადავიდოდნენ. დაიწყე-
ბოდა ქალის გვარის შექება და იმაზე ლაპარაკი, რომ
ამისთანა გვარის ქალს, ასეთივე კარგი ყმაწვილი შეჰყუ-
რის. შემდეგ მოჰყვებოდნენ ვაჟის შთამომავლობის ქებას.

საერთოდ, რაც უნდა შესაფერისი საქმრო ყოფილი-
ყო, წესად არ იყო, პირველი მისვლისთანავე დათანხმება
და შუამავლების გამასპინძლება.

პირველად მიღებული უარის შემდეგ შუაკაცების
მოქმედება როდი წყდებოდა. ისინი მიდიოდნენ მეორედ
და მესამედ, მაგრამ ქალის მშობლები უარით ისტუმრებ-
დნენ, რადგანაც საჭიროდ თვლიდნენ ნათესავ-მოკეთებე-
თან მოლაპარაკებას და მხოლოდ ასეთი შეთანხმების
შემდეგ მიიზნევდნენ მიზანშეწონილად შუაკაცებისათვის
პასუხის მიცემას. ვაჟის გაკითხვისას დიდი ყურადღება
ექცეოდა მისი ოჯახისა და გვარის ჯიშ-ჯილაგიანობას,
ოჯახის ეკონომიკურ მდგომარეობას, სოფლის გეოგრაფი-
ულ მდებარეობას, სასიძოს სამეურნეო საქმიანობის გაბ-
ღოლის უნარს. განსაკუთრებული პატივისცემით სარგებ-
ლობდა გუთნისდედა (ბარში) და მწყემსი (მთაში).

„ქალმა სთქვა გასათხოვარმა,

ნუ გამათხოვებ დედაო,

თუ მიმცემ ისეთ კაცს მიმეც,

რომ იყოს გუთნისდედაო.”

ქალ-ვაჟის მიერ ერთმანეთის უშუალოდ ამორჩევი-
სას, იგივე პროცედურა ტარდებოდა, ოღონდ საქმე გაცი-
ლებით უფრო ადვილად გვარდებოდა.

მოლაპარაკების შემდეგ ქალს ნიშანს უგზავნიდნენ.
ოჯახი შლიდა სუფრას, რომელიც სხვადასხვა კუთხეში
სხვადასხვა მასშტაბის იყო. ამას პატარა ნიშნობას უწო-
დებდნენ. აღმოსავლეთ საქართველოში დანიშნულნი ხში-

რად არც კი იცნობდნენ ერთმანეთს და პირველად მხოლოდ ქორწილის დროს ხედებოდნენ.

ნიშნობა

ორი საქორწინო მხარის მოლაპარაკების საბოლოო დადასტურების გამომხატველ რიტუალს, რასაც წინ უსწრებდა *დაწინდვა*, ნიშნობა წარმოადგენდა. ორ ოჯახს შორის მოლაპარაკების დადებითად დამთავრების შემდეგ ვაჟის მხარეს ქალის ოჯახში *დასაწინდი* ნიუთები: ბეჭედი, თავსაფარი და სხვა რამ მიჰქონდა. ზოგან შუამავლეების ბოლო მისვლისას, თანხმობის მიღებისთანავე, შუაკაცი თან მიტანილ ბეჭედს ქალის დედ-მამას გადასცემდა, რასაც ხევსურეთში *ლიშანი*, ანუ *წინ-წინ ლიშანი* ეწოდებოდა, თვით ამ აქტს კი *ლიშნის დაჭერა*; ფშავში – *სახლის სანახავი*; აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში კი *ბელგა*; ზოგადად საქართველოში კი ის *პატარა ნიშნის* სახელწოდებით იყო ცნობილი.

ნიშნის მიცემიდან გარკვეული ხნის შემდეგ (ერთი თვიდან ერთ წლამდე) ეწყობოდა *ნიშნობა*, რომელიც ბარში მეტი პომპეზურობით სრულდებოდა, ვიდრე მთაში. ის ზოგჯერ თავისი მასშტაბით ქორწილის ცერემონიალს უახლოვდებოდა. ნიშნობის შემდეგ ქალი ფაქტიურად

გათხოვილად ითვლებოდა. იგივე წესი ფერეიდნელ ქართველებში დღემდეა შემორჩენილი. ფშავში და მთიან აჭარაში თითქმის ქორწილის სახე ჰქონდა. აჭარაში კი ნიშნობის დროს *ადღის გაკეთის* შემდეგ, რაც ქორწინე-

ბის ოფიციალურ გაფორმებას გულისხმობდა, დაშვებული იყო სქესობრივი კავშირი და ქორწილამდე შვილის გაჩენაც. ნიშნობისას ვაჟის მხარე დატვირთული საჩუქრებით,

რომელთა შორის ხშირად ცოცხალი საქონელიც იყო, ეახლებოდა ქალის ოჯახს და სხვადასხვა ცერემონიალის შესრულების შემდეგ იშლებოდა სუფრა და იწყებოდა ნიშნობის აღმნიშვნელი ნადიმი, რომელიც ჩვეულებრივი ქართული სუფრის წესით მიმდინარეობდა. გამასპინძლების შემდეგ საქმე გადაწყვეტილად ითვლებოდა, რის შემდეგაც ორი ოჯახი ერთმანეთში ასრულებდა ჩვეულებრივ ნათესაურ ურთიერთვალდებულებებს. ხშირი იყო ვაჟის ოჯახის სტუმრობა ქალის ოჯახში და **დანიშნულის** მონახულება.

დანიშენიდან ქორწილამდე

დანიშენის შემდეგ ქალი ფაქტიურად გათხოვილად ითვლებოდა, იგი ქმრის ოჯახს ეკუთვნოდა და მისი სხვა

პირის მიერ დანიშენა მიუღებელი იყო. **დამოყვრებული** ორი ოჯახი ნათესავებად ითვლებოდნენ და უკვე ისეთ წესებს იცავენ ერთმანეთის მიმართ, როგორც ნათესავებს შეეფერებოდათ. სასიძოს შეძლო საცოლეს ოჯახში მისვლა რაიმე მიზეზის გამო (მაგალითად: ქორწილი, ბავშვის დაბადება, მიცვალებული). სასიძამროსაც რაიმე საქმეში მისახმარებლად შეეძლო სასიძო დაებარებინა. იგი

საცოლის ოჯახში დიდხანს არ დარჩებოდა. ზოგიერთ კუთხეში მას საცოლე არ დაენახვებოდა.

ხევსურეთში **აკვანში დანიშნული** ქალს 10 წლამდე ქმრის სოფელში თავისუფალი მიმოსვლის უფლება ჰქონდა, ხოლო ამ ასაკის შემდეგ ქმრის ნათესავების წინ სიარული მიუღებლად ითვლებოდა. თუ დანიშნულ ქალს საქმროს სოფელში რაიმე საქმე ჰქონდა (ქორწილი, მიცვალებული, ნათესავთან სტუმრობა), სოფელში დაბინდებამდე ვერ შევიდოდა. ამის თავიდან აცილების მიზნით ჰქონდათ **გზის ახსნის** ჩვეულება. გზის ახსნას ნათესავის სიკედილის, ბავშვის დაბადების და სხვ. შემთხვევაში ჩა-

ატარებდნენ. წესის მიხედვით, თუ ქალის სოფელში მოდიოდა მამამთილი, მაზლი ან საქმროს სხვა ახლობელი, მაშინ საპატარძლო მათ დანახვაზე მანდილს დაიხურავდა და დაიმალებოდა. თუ ამას არ გააკეთებდა, ეს ქმრის დაწუნებას ნიშნავდა. ასეთ შემთხვევაში საქმროს მხარე დააჩქარებდა გზის ახსნას. ვაჟის ოჯახი ყოველთვის დაინტერესებული იყო გზა ახსნაში და ამიტომ მის შესასრულებლად ყოველგვარ საშუალებას მიმართავდნენ. ამისათვის ქმრეულები ერთ ქვაბ არაყს გამოხდიდნენ, მივიდოდნენ ქალის სოფელში, მისი ნათესავებიდან ხანშიშესულ კაცს წაიმძღვანებდნენ და ქალის ოჯახს მისვლის მიზეზს განუცხადებდნენ. მათ შორის იმართებოდა დიალოგი და დაითანხმებდნენ ქალის მამას ან ბიძას (თუ ორივე უარზე იყო, მაშინ გზის ახსნა არ ხდებოდა). ქალის მამა დაუნიშნავდა მოსვლის დროს. შემდეგ ვაჟის ბიძა და ერთი ახალგაზრდა (ახალგაზრდა მიჰყავდათ იმისთვის, რომ რძალს დალაპარაკებოდა, ვინაიდან უკანასკნელს უფროსებთან ლაპარაკის უფლება არ ჰქონდა), ქალის სახლში მივიდოდნენ. დაკლავდნენ საკლავს (ყოჩს, თოხლს ან ბატკანს), შუაგაცს მისცემდნენ ნახევარ ხორცსა და ტყავს; გაშლიდნენ სუფრას და ამის შემდეგ წამოიყვანდნენ ქალს. ამ ქალს *საკლავ დაკლულს* უწოდებდნენ. მას ნიშნის უკან დაბრუნების უფლება აღარ ჰქონდა. იგი ქმრის სახლში ერთ ღამეს გაათენებდა და უკან მიდიოდა. ამ დროს ქალი თავის ქმარს არ ხვდებოდა. უკან დაბრუნებისას მამამთილი, ქმრის ძმა ან ქმრის ბიძაშვილი გააცილებდა. ამის შემდეგ ქალი *გზახსნილი* იყო. მას თავისუფლად შეეძლო ქმრის სოფელში სიარული, მაგრამ ქმრის სახლში, თუ არ მიიწვევდნენ არ მივიდოდა.

თუ ქალს საქმრო მოუკედებოდა, საცოლუ გლოვობდა და სხვაზე გათხოვება მხოლოდ ერთი წლის შემდეგ შეეძლო. ქალი თუ მოკედებოდა, მისი ოჯახი ერთ ხელ ტანსაცმელს გაგზავნიდა საქმროს ოჯახში (ხევსურეთი). თუშეთში თუ ქალს საქმრო მოუკედებოდა მას, ერთი წელით გადაიყვანდნენ საქმროს ოჯახში, სადაც ყველა სამგლოვიარო წესს შეასრულებდა. მხოლოდ ამის შემდეგ ეძლეოდა გათხოვების უფლება. თუ ქალი მოკედებოდა,

კაცი გლოვობდა, *ხარჯებში* იღებდა მონაწილეობას და ერთი წელი ცოლს არ შეირთავდა.

ფშავეში რომელიმე მხარის სიკედილის შემთხვევაში ვაჟის ოჯახს *სახლის პატივი* უბრუნდებოდა, ხოლო ნიშანი (საკაბე, თავჩითა) – არა (რადგანაც მას ქალი მოიხმარდა) და უკან მოთხოვნა სირცხვილად ითვლებოდა. ქართული სამართლის ძეგლების მიხედვითაც იგივე აღინიშნება: ნიშანი უბრუნდება უკან, ხოლო გასაცემი ნიშნის უკან მოთხოვნა არ შეიძლება, რადგანაც „ყოველი ნითვი ხრწნადი არს“.

თუ ერთ-ერთი დანიშნული გარდაიცვლებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ ზოგჯერ დანიშნულებს შეიძლება ერთმანეთი არც ჰყოლოდათ ნანახი, ცოცხლად დარჩენილი მას როგორც ჯვარდაწერილ კანონიერ მეუღლეს, ისე გლოვობდა. ცოცხლად დარჩენილის ხელახლა დაქორწინებაში აქტიურად მონაწილეობდა და ზოგჯერ მოციქულის როლშიც კი გამოდიოდა გარდაცვლილის ოჯახის უფროსი.

ქალ-ვაჟის ოჯახები ერთმანეთთან ურთიერთობას არ წყვეტდნენ, ჭირსა თუ ღვინაში ერთმანეთს მხარში ედგნენ და ეხმარებოდნენ როგორც ახლობლები. თუ სარძლო იყო გარდაცვლილი, მის მგლოვიარე ოჯახს ვაჟის მხარე არ ჰკადრებდა ნიშნის უკან დაბრუნებას, ეს მიუღებლად და სირცხვილად ითვლებოდა. ხოლო თუ სასიძო იყო გარდაცვლილი, საცოლვე მას, როგორც კანონიერ მეუღლეს ისე გლოვობდა.

დაწუნება – კვეთილში ჩასმა

აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში, განსაკუთრებით ფშავესა და ხევსურეთში მიღებული იყო ქორწინების აკრძალვის წესი. თუ დანიშნული ქალი თავის საქმროს დაიწუნებდა, მას შეეძლო *კვეთილში ჩაესვა* საცოლვე და თუ იგი სხვას გაჰყვებოდა ცოლად, მაშინ ქმარს მოუკლავდნენ. *კვეთილში ჩასმა* გულისხმობდა ვაჟის მიერ ქალის სხვაზე გათხოვების უფლების აღკვეთას. ქალს ვაჟი აღუკვეთავდა ქორწინებას რამდენიმე წლით, ან დაუსახე-

ლებდა იმ სოფლებს, სადაც ქალს არ ჰქონდა გათხოვების უფლება. თუ ვაჟი მიხვდებოდა, რომ ქალი მას სხვისი სიყვარულის გამო იწუნებდა, ქალს აღუკვეთავდა გათხოვებას იმ სოფელში, საიდანაც მისი შეყვარებული ცხოვრობდა. შეიძლებოდა *კვეთილის ახსნაც*. თუ ვაჟი დათახმდებოდა და აიღებდა ჯარიმას, მაშინ ქალს კვეთილი ეხსნებოდა და შეეძლო გათხოვება.

ვინმე თუ *კვეთილიან* ქალს წაიყვანდა, უეჭველად დიდი შუღლი ატყდებოდა. საქმე ჯარიმის – *დრამის* (5 ძროხა) გადახდით თავდებოდა, მაგრამ *დრამას* ყველა არ იღებდა. ქალი თუ *კვეთილის* ვადებს დაარღვევდა და სხვაზე გათხოვდებოდა, მის ქმარს მოკლავდნენ და ქალს დაასახიჩრებდნენ.

ქალი თუ იწუნებდა დანიშნულს, მას შეეძლო ჯარიმა – *სამწუნებრო* (16 ძროხა) გადაეხადა. საერთოდ, აკვანში დანიშნული ქალის ოჯახს უნდა აენაზღაურებინა წლების მანძილზე დანახარჯი, მაგრამ 16 ძროხაზე მეტს არ მოსთხოვდნენ. ზოგი ჯარიმას არ იღებდა. ქალს ერთი დღით მაინც წაიყვანდნენ საქმროს ოჯახში და მერე გამოადგებდნენ. ამ შემთხვევაში ქალის ოჯახი არაფერს არ იხდიდა. სამწუნებრო გადახდილ ქალს ოჯახში *ბარგიანს* უწოდებდნენ. ვინც მას ითხოვდა, ჯარიმაში გადახდილი საფასური უნდა აენაზღაურებინა.

გზაახსნილ ქალს წუნება რომ დაეწყო (ამისთანა ქალს *ნაცვალ* ე.ი. გულნაცვალს უწოდებდნენ), მოიტაცებდნენ და ქმართან დამშურად (სქესობრივი კავშირის გარეშე, სწორფრობის წესების დაცვით) დააწვევდნენ. თუ დანიშნულებს შორის მოხდებოდა დაწუნება, აქ სამწუნებროს გადახდით ან კვეთილში ჩასმით შეიძლებოდა საქმის დამთავრება. კვეთილში ჩასმა შეიძლებოდა უკვე გათხოვილი ქალისაც. გარდა ამისა, მის დასასჯელად ქმარს შეეძლო დაეჭრა იგი სახის არეში. დანიშნული თავის მწუნებარი საცოლის დაჭრას ჩქარობდა, სანამ მას ვინმე შეირთავდა. ხევსურეთში დაწუნების მაგალითები მრავლად არსებობდა.

კაცი (ქმარი) თუ იწუნებდა ცოლს, მაშინ ქმარს *ნამაშერალი* უნდა გადაეხადა. ნამაშერალი გულისხმობდა

ცოლისათვის იმდენი ძროხის მიცემას, რამდენი წელიც ქალი ქმრის ოჯახში ცხოვრობდა და მუშაობდა, პირველი და ბოლო წლების გამოკლებით.

ფშავში დანიშნულის მიერ დაწუნება სხვა პირის სიყვარულის გამო ხდებოდა. სხვა მიზეზები, როგორც წესი, არ არსებობდა. რადგანაც ასეთ შემთხვევაში დაწუნება უმიზეზოდ ითვლებოდა, დამწუნებელი მხარე ჯარიმდებოდა. ქართული ფეოდალური სახელმწიფო სამართლის მიხედვით, დანიშნულთა გაყრა შესაძლებელი იყო ასაკის შეუფერებლობის (მუხლი 394), ქალის მიერ სხვასთან შეცოდებისა და სულით ავადმყოფობის (მუხლი 396-397) შემთხვევაში (ვახტანგ მეექვსის სამართალი, მუხლები 396-397, 1963). ყოფაში ასეთი მიზეზები დანიშნულთა გაყრისას თითქმის არ ფიქსირდება. საეარაუდოა, რომ ვაჟის გვარი, სანამ ქალს ითხოვდა, ითვალისწინებდა ყველა წინაპირობას, რომელიც ქორწინებისას იყო გასათვალისწინებელი. მწუნებარი ვაჟი ძალზე ზარალდებოდა. იგი იხდიდა სამ ძროხას, ანაზღაურებდა ნიშნობის ყველა ხარჯს, ხოლო საჩუქრები და ნიშანი რჩებოდა ქალს. აღმოსავლეთ საქართველოს მთაში მწუნებელს ხატში ხატობისას დაიბარებდნენ. ხევისბერი დაწუნების მიზეზს გამოჰკითხავდა. გადახდილ ჯარიმას მწუნებელი დაწუნებულის ბიძაშვილს ჩააბარებდა. ასე საჯაროდ ამ საკითხის გამოტანა ზნეობრივ-აღმზრდელობითი მიზნით ხდებოდა, რათა შემდეგ სხვას არ გაემეორებინა.

სვანეთში ქალის მიერ დაწუნების შემთხვევაში საქმე ეკლესიაში ირჩეოდა მედიატორის მეშვეობით. აუცილებელი იყო *ხატზე დაფიცება*, რის შედეგადაც ვაჟის ოჯახს სირცხვილის ლაქა შორდებოდა. ვაჟს შეეძლო ქალისათვის გათხოვებაც კი აეკრძალა.

თუშეთში *კვეთილი* თავის დანიშნულზე უარისმთქმელი ქალი იყო. კვეთილს არ ჰქონდა უფლება სხვას გაჰყოლოდა ცოლად. ხდებოდა, რომ უარისმთქმელი შეურიგდებოდა თავის დანიშნულს და საქმეც მშვიდობიანად თავდებოდა. ისიც მომხდარა, რომ უარისმთქმელ ქალს, ანუ კვეთილს „საპატიმროში“ ჩასვამდნენ, როგორც იტყოდნენ.

„მოსარჯულებლად“. სვანეთში დამწუნებული ქალის მოკვეთა ნიშნავდა მის სამუდამოდ შინაბერად დარჩენას.

ზოგჯერ თვითონ ქალი თავის თავს *კვეთილში ჩასვამდა*. ამ უკიდურეს საშუალებას ქალი განსაკუთრებულ შემთხვევაში მიმართავდა. მაგალითად, როდესაც თავისი შეყვარებულის დათმობა უმძიმდა და სხვაზე გათხოვება არ სურდა, ან მშობლები ძალით ათხოვებდნენ. ზოგჯერ ქალს ორი მთხოვნელი გამოუჩნდებოდა, ორივე ქიშპობდა და ქალი თავს *კვეთილში ჩაისვამდა*. მიდიოდა ხატში და აღთქმას დებდა, რომ ხელს იღებდა გათხოვებაზე და ქალწულად რჩებოდა. ამგვარად, ის ხატს სწირავდა თავს და *ხატის მოწინდარი* ხდებოდა. ამის შემდეგ ქალს ხელს ვერ ახლებდნენ. როგორც ვხედავთ, ამ შემთხვევაში *კვეთილში ჩამსმელად* თვით ქალი გვევლინებოდა, რომელიც თავის ბედს ხატს უკავშირებდა და ამით თავიდან იცილებდა არასასურველ მთხოვნელს.

ნიშნობიდან ქორწილამდე

ნიშნობიდან ქორწილამდე დრო საქართველოს ყველა კუთხეში ცხრა-ათ თვეს, ზოგჯერ კი წლებსაც მოიცავდა. ყველაფერი ეს დამოკიდებული იყო ქალ-ვაჟის საქორწინო ასაკზე და მათი ოჯახების (განსაკუთრებით ვაჟის ოჯახის) ეკონომიკურ შეძლებაზე. ამ ხნის განმავლობაში, ზოგიერთ კუთხეში, საქმროს საცოლეს ნახვის უფლება არა ჰქონდა, ზოგან კი დანიშნულებს არა მხოლოდ ნახვის, არამედ ერთად თანაცხოვრებაც შეეძლოთ.

დანიშნულ ქალს ქორწილამდე (და ქორწილის შემდეგაც) დიდი მორიდება მართებდა. სახლიდან გარეთ იშვიათად თუ გავიდოდა, სახლში საქმიანობდა. მისი სტუმრობა სხვა სოფელში (განსაკუთრებით კი საქმროს სოფელში) მიუღებელი იყო. სწორედ ამის გამო სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობა ამ პერიოდს *საპატარძლოს ტყვეობის* პერიოდს უწოდებდა. ქალი განსაკუთრებული მორიდებით იქცეოდა საქმროს ახლობელთა წინაშე, რომლებიც შემთხვევით თუ საგანგებოდ მიდიოდნენ მის სანახავად.

ნიშნობის შემდეგ ვაკის მხრიდან ქალის მიტოვების, ან ქალის ოჯახის მიერ სასიძოზე უარის თქმის ფაქტები, რა თქმა უნდა, არსებობდა, მაგრამ მაინც იშვიათ შემთხვევად მიიჩნეოდა. ქართველთა აზროვნებაში, ჯვარდაწერილი კანონიერი მეუღლის მიტოვება, გარკვეული მიზეზების გამო, უფრო დასაშვები იყო, ვიდრე დანიშნული ქალისა.

ნიშნობის შემდეგ ქალი ფაქტიურად გათხოვილად ითვლებოდა, რაც აშკარა ხდება სხვადასხვა იურიდიულ და სოციალურ წეს-წყველებათა განხილვის დროს. ხოლო თუშეთში არსებული წესი ნიშნობის შემდეგ ქალის პირდაპირ ქმრის ოჯახში გადაყვანისა, აჭარაში ცოლ-ქმრის სქესობრივი კავშირისა და შვილის გაჩენის უფლება ქორწილამდე ამის დამადასტურებელ მოვლენად უნდა მივიჩნიოთ. ნიშნობის სოციალური და იურიდიული დატვირთვა ქორწინების ტოლფასია, ანუ ეს ციკლი ისეთივე გადამწყვეტია ქართული ქორწინების ტრადიციისათვის, როგორც ქორწილი.

ქალის ქონებრივი უფლება (მზითევი - სათავენო). ქორწინებაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ქონებრივ კუთვნილების საკითხს. ამ მხრივ საინტერესოა ქალის *მზითვის, სათავენოსა* და ე. წ. ურვადის (გამოსასყიდის) საკითხი. ურვადის გადახდის წესი საქართველოს ყოფაში გამოკვეთილად არ შეინიშნება, თუ არ ჩავთვლით ხეცს, სადაც ამ წესმა თავი იჩინა და ოსური წესის გავლენით დამკვიდრდა, თუმცა არა კლასიკური ფორმით. სვანეთშიც ეს წესი ნაწილობრივ *ნაჭულაშის* (ვაჟის ოჯახის მიერ ქალის ოჯახისთვის პირველი სავალდებულო გადასახადი - 1 ხარი) და *ნაყდანურის* (ვაჟის ოჯახის მიერ ქალის ოჯახისთვის უკანასკნელი გადასახადი - მიწა ან 6 ხარი) სახით გვევლინებოდა.

გათხოვებისას მშობლებს ქალისათვის გარკვეული ქონება მზითვისა (პირადი მოხმარების ნივთები, სამკაული და უძრავ-მოძრავი ქონება) და სათავენოს, *ანუ თავნის* (საქონელი ან ფული) სახით უნდა გაეტანებინათ. მზითვის შემადგენლობა და რაოდენობა ქალის ოჯახის შეძლებაზე იყო დამოკიდებული. ყოველივე ეს ქალის პირად საკუთრებას წარმოადგენდა და მთიანეთში შედარებით

მწირად გამოიყურებოდა, ვიდრე ბარში. დასაველეთ საქართველოში (ხვანეთი, რაჭა, აჭარა) მზითვეში მიწის მიცემის ფაქტებიც დასტურდება. მზითვეი და სათაფრო ქმრის ოჯახში ხელშეუხებელ საკუთრებად ითვლებოდა და მას ქალი თავი სურვილის მისხედვით განკარგავდა. თავნიდან მონაგებს ძირითადად თავის ოჯახს ახმარდა, პირადი მოხმარების ნივთებს და სამკაულს კი ქალიშვილებს მემკვიდრეობით გადასცემდა მზითვისთვის.

ქორწილი

ეს ციკლი შეიცავს ქორწილის ორ ეტაპს: 1. ქორწილი ქალის მამის სახლში და 2. ქორწილი ვაჟის მამის სახლში.

განსაკუთრებული ყურადღებას იქცევს ხევსურული ქორწილი, რომელიც თავისი სტრუქტურით მკვეთრად განსხვავდება სხვა რეგიონებში ფიქსირებული საქორწილო რიტუალისგან. თუ ქორწილი ქალის მამის სახლში ეწეღან წინ უსწრებდა ქორწილს ვაჟის მამის სახლში,

აქ პირიქით ხდებოდა. ქალი უქორწილოდ მიჰყავდათ ქმრის სახლში. იქ იმართებოდა სამდღიანი ქორწილი, რის შემდეგაც ქალი მამის სახლში ერთიდან სამ წლამდე რჩებოდა. სქესობრივი კავშირი ამ პერი-

ოდში ცოლ-ქმარს შორის არ შეიძლებოდა. საერთოდ, ადამის მიხედვით, ქალს ქორწილიდან სამი წლის შემდეგ აქონდა შვილის განენის უფლება. ასეთი სტრუქტურის მქონე ქორწილი გამოჩნდის კავკასიაში.

საქორწინო კომპლექსში ამა თუ იმ რიტუალის შესრულებისას დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა წელიწადის დროს, თვის, დღის და მთვარის ფაზების შერჩევას. ქორწილისათვის წელიწადის გარკვეული დროის შერჩევას იმ პერიოდისათვის ობიექტური, მართებული მიზეზები გააჩნდა. შემოდგომა ისეთი დრო იყო, როდესაც თითოეულ ოჯახს მეტ-ნაკლებად უხვად ჰქონდა სურსათ-სანოვაგე მომარაგებული და ხალხის გამასპინძლება არ გაუჭირდებოდა. ამავე დროს, მოსახლეობა შედარებით თავისუფალი იყო მინდვრის, და საერთოდ ყოველგვარი, სამუშაოებისაგან. გასათვალისწინებელი იყო ისიც, რომ დასაკლავი საქონლის ხორცი ყველაზე კარგი და ხარისხიანი ამ დროს იყო. ყოველივე ზემოთქმულს თუ დაეუმატებთ იმასაც, რომ შემოდგომაზე ხორცისა და მზა პროდუქტების გაფუჭების ნაკლები საშიშროება იყო, ნათელი გახდება, თუ ქართველი კაცი რატომ ირჩევდა ქორწილისთვის უფრო მეტად გვიან შემოდგომას.

მას შემდეგ, რაც მოგვარდებოდა საქორწილო ყველა პირობა, ორივე მხარე შეთანხმდებოდა ქორწილის გადახდის დღეზე. ქორწილისათვის მზადება ერთი კვირით ადრე იწყებოდა: ამზადდებნენ სასმელს, საქონელს დასაკლავად და სხვ. სანოვაგეს. ირჩეოდა სუფრის მომსახურე პერსონალი (*მეკოდებო*, ვისაც სასმელი ებარა და *ზედამდეგები* – სუფრაზე საჭმლის მიმტანები და სხვა).

ვაჟის ოჯახი ქორწილზე სტუმრების მოსაწვევად *მოპატიჟებებს* დააგზავნიდა. იწვევდნენ ნათესაებს, ახლობლებს, სოფლელებს და ა.შ. ქორწილამდე ორი-სამი დღით ადრე *სამზადისში* მისახმარებლად მისვლა ვაჟის ოჯახიდან გათხოვილ ქალებს ევალებოდათ. ირჩევდნენ აგრეთვე *მაყრიონს*.

დათქმულ დღეს ვაჟი *მაყრიონის*, *მეჯვარის*, *ხელის-მომკიდის*, *მდადის* თანხლებით მიდიოდა ქალის სახლში. ზოგ კუთხეში მათ თან საქორწილო სანოვაგე და საკლავი მიჰქონდათ. შეხვედრის ცერემონიალი სხვადასხვაგვარი იყო. ძირითადად მათ პატივისცემით და კეთილად ხვდებოდნენ, ზოგან კი იმიტირებული იყო წინააღმდეგობა. მაგალითად, თუშეთში *ვაჟის მაყრებს ქალის მაყრები*

კეტებით დაერეოდნენ და ეზოში არ უშვებდნენ. ასევე ხდებოდა დამალული პატარძლის გამოყვანისათვის სიმბოლური თანხის გადახდა.

სუფრები. ქალის სახლში გამართულ *სუფრას* შედარებით მცირე ხალხი ესწრებოდა. მაგრამ აქაც ტარდებოდა სხვადასხვა რიტუალები. მაგალითად, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში *ჯვრის (ხატის)* გამოტანა იცოდნენ. დაახლოებით შუა ქეიფში მეჯვარე ჯვრის შემოტანას მოითხოვდა. ქალის დედის ძმას შემოჰქონდა ჯვარი, რომელიც წარმოადგენდა პურში ან ქადაში ჩამაგრებულ დაახლოებით 75 სანტიმეტრის სიმაღლის ხის ჯვარს. ყველაფერ ამას დიდ ლანგარზე მოთავსებულს, გარშემო ეწყო ქათამი, მოხარშული ხორცი და სხვ. ჯვარს სამ წვერზე ჩამოცმული ჰქონდა ვაშლები, მათში ჩასმული ბაფთებით შეკრული 3 სანთელი. შუაში კიდებდნენ პირსახოცს. ჯვრის (ხატის) შემადგენლობაში შედიოდა აგრეთვე ხილით სავსე 15 სინი, რომლებიც ქალის დედის ძმის ოჯახის წევრებს მოჰქონდათ. ასეთივე ჯვრის მირთმევა იცოდა, ვაჟის სახლში ქორწილისას, ნეფის დედის ძმამ. იგი თვითონ თლიდა და რთავდა ამ ჯვარს. ქორწილის მესამე დღეს ამ ჯვარს *მეჯვარე გაძარცვავდა*. ეს ჯვრები ადგილზე რჩებოდა: ქალისა – ქალის სახლში, ვაჟისა – ვაჟის სახლში. ჯვარს ჭერში ჩამოჰკიდებდნენ (კოჭებში გაურჭობდნენ), სადაც 3-დან 5 წლამდე ეკიდა. იყო ოჯახები, სადაც რამდენიმე ჯვარი (ვაჟის და ქალის) ჰქონდათ. თუ რამდენი ქორწილი ჩატარდა ამ ოჯახში ამ სიმბოლოებით ნათელი ხდებოდა.

ქალის სახლში იცოდნენ *გადასალოცის* მიცემაც, რაც შესაწევარი ფულით და საჩუქრებით განისაზღვრებოდა. *სანაწო სუფრა* კარგად იყო რიტუალიზებული, მას ჰყავდა ე.წ. *მეყვარი*, ანუ განმცხადებელი პირი, რომელსაც საჩუქრების გადალოცვა სიმხიარულეში უნდა გაეტარებინა. ნათესაური სიახლოვის მიხედვით, საჩუქრების გადაცემის რიგი მკაცრად იყო რეგლამენტირებული.

ქორწილის დამთავრებისთანავე (ეს შეიძლება ყოფილიყო იმავე ან მესამე დღეს) ქალი, თავისი მაყრების თანხლებით, მიჰყავდათ ჯვრის დასაწერად.

საქორწინო რიტუალის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ელემენტი იყო ჯვრისწერა, რომელიც ძირითადად საპატარძლოს სოფლის ეკლესიაში სრულდებოდა.

საქართველოს ყველა კუთხეში ეკლესია სასტიკად კრძალავდა ჯვრისწერამდე ქალ-ვაჟის სქესობრივ ურთიერთობას. არ შეიძლებოდა ფეხმძიმე ქალისათვის ჯვარი დაეწერათ. თუ მღვდელი ამას მაინც გააკეთებდა, მას ჯარიმას გადაახდევინებდნენ და შეიძლება მღვდლობაც აეკრძალათ. საქმროც ჯარიმდებოდა ჯვრისწერამდე საცოლესთან ასეთი ურთიერთობისათვის.

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში ქრისტიანობას ძალიან დიდი გავლენა ჰქონდა, რიგ რეგიონებში, საქორწინო ურთიერთობის მოწესრიგებისას, მთავარი ყურადღება ექცეოდა ადგილობრივი წესებისა და ვალდებულებების შესრულებას, ხოლო ამ ურთიერთობის დამაგვირგვინებელ საშუალებად გამოყენებული იყო ხალხური საქორწინო რიტუალი. ეკლესიის გვერდის ავლით დაქორწინების ხშირი შემთხვევები უნდა ყოფილიყო მიზეზი სამართლის ძეგლებში სპეციალური მუხლების შეტანისა. საეკლესიო ჯვრისწერის გვერდის ავლით დაქორწინების არაერთი ფაქტია დამოწმებული საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში. ასეთი მონაცემები იმის მანიშნებელია, რომ წარსულში საქართველოს საეკლესიო ჯვრისწერა ხალხს მაინცდამაინც სავალდებულოდ არ მიაჩნდა. ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებისა და ამის შედეგად ბევრი წარმართული წესის აღმოფხვრის მიუხედავად, ქართველი ხალხი დიდხანს საეკლესიო გვირგვინთა კურთხევას ქორწინების ცერემონიალის სავალდებულო ეტაპად არ თვლიდა.

ჯვრისწერის რიტუალში ერთ-ერთი აუცილებელი და მნიშვნელოვანი ელემენტი იყო საქორწინო გვირგვინი. საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში იგი წარმოადგენდა თავის ზომაზე რკალად შეკრულ ხის წვრილ ტოტს ან ვაზის ღერწს, რომელზედაც დახვეული იყო ოქროსფერი სირმის ძაფი. რკალის იმ ნაწილს, რომელიც შუბლს ებ-

ჯინებოდა, გაკეთებული ჰქონდა სირმით გადახვეული ხის პატარა ჯვარი. ოთხ ადგილას, თანაბარი მანძილის დაშორებით, რკალს მიივებისაგან, ან, უფრო ხშირად, ხის ოვალური მოყვანილობის, ერთმანეთზე ძაფით მიმაგრებული, სირმისძაფდახვეული ბურთულებისაგან შემდგარი ტოტები ჰქონდა. ეს ტოტები საკმაოდ დიდი სიგრძისა (30-40 სმ) იყო და ბოლოებში სირმის ძაფის ფოჩებით მთავრდებოდა. რკალზე ტოტები ისე იყო განლაგებული, რომ თავზე დადგომისას ორი ტოტი წინ საფეთქლებთან ეშვებოდა, ხოლო ორი კი – ყურს უკან. ეს გვირგვინები ნეფედედოფალს ქორწილის დასასრულამდე ედგა თავზე.

ჯვრისწერა საქორწინო ურთიერთობაში ერთ-ერთ მეტად რთულსა და საინტერესო რიტუალს წარმოადგენდა. იგი ქორწინების ოფიციალურ გაფორმებას გულისხმობდა. ამავე დროს, მასში წინაქრისტიანული ელემენტებიც ფიგურირებდა. მაგ. ავი სულების საწინააღმდეგოდ მთაში ჯვრისწერისას *ეჯიბი (ხელისმომკიდე)* გარეთ გამოდიოდა, ეკლესიას გარს უვლიდა და უთვალთვალებდა რომ, მტერს უკუდმა მოგრეხილი წნელი არ ესროლა და მალეით არ შეეგდო, რათა ჯვრის წერა არ გაუკუდმართებულიყო; გარეთ გამოსვლისას კი თოფს ისროდა.

საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში საპატარძლოსათვის ჯვრისწერის ტანსაცმელი იყო თეთრი ფერის სარტყელგულისპირიანი გრძელი კაბა, თავზე ჩიხტაკოპი მანდილ-ლენჩაქითა და სახეზე ჩამოფარებული თხელი, გამჭვირვალე, უმეტესად თეთრი ფერის პირბადით.

სანეფოს ჯვრისწერის ტანსაცმელს შეადგენდა ღურჯი შარვალი, თეთრი ფერის ჩოხა, ახალუხი და ყაბალახი, ფეხზე ცარსკები – უძიროები, წელზე კი – ქამარ-ხანჯალი. სხვა ფერის ტანსაცმელში ჯვრისწერა მიუღებელი იყო. სანეფოს თანმხლებთ სხვა ფერის ტანსაცმელი უნდა ჩაცვათ, არა თეთრი, რადგან ამ დღეს თეთრი ფერი მხოლოდ ნეფის კუთვნილება იყო. ნეფის ტანსაცმელი დანარჩენებისაგან, გარდა ფერისა, მასზე (საყელო, გულისპირი) გამოყვანილი ორნამენტითაც განსხვავდებოდა, რომლის მიხედვით ნეფის ცნობა ადვილი შესაძლებელი ხდებოდა.

პატარძლისათვის საქორწილო ტანსაცმელი საქმროს ოჯახს ქორწილამდე რამდენიმე დღით ადრე უნდა გაეზავნა. ქალისთვის საქორწინო ტანსაცმლის მიტანის ყველაზე სასურველი დღეები სამშაბათი და ხუთშაბათი იყო. რელიგიური ფაქტორებიდან გამომდინარე, ამის გაკეთება ორშაბათსა და ოთხშაბათს არ შეიძლებოდა.

ქალს, ჯვრისწერის ტანსაცმელს, საქმროს ოჯახიდან მოსული ქალი (*მღადე*) აცმევდა. იმერეთში თუ ქალს თავისიანი ჩააცმევდა, ფარულად პურის მარცვლებს ფეხსაცმელში ჩაუყრიდა. ხალხის შეხედულებით, რამდენ მარცვალსაც ჩაუბდებდნენ ფეხსაცმელში ქალს, იმდენ წელიწადს უშვილოდ ივლიდა, რაც სასიძოს ოჯახისათვის, რა თქმა უნდა, არასასიამოვნო მოვლენა იყო. გარკვეული მიზეზების გამო პატარძლისათვის საქორწინო ტანსაცმლის მირთმევა და ჩაცმა სასიძოს ოჯახის მოვალეობას შეადგენდა და მისი დარღვევა მიუღებლად ითვლებოდა. ამის გამო მდადედ იგზავნებოდა ყოველმხრივ ბედნიერი (დედმამიანი, დაძმობიანი, ქმარშვილიანი) ქალი, რათა მისთვის რაიმე მიზეზის გამო საპატარძლოსთვის ტანსაცმლის ჩაცმის უფლება არ ჩამოერთმიათ.

საპატარძლოსათვის ტანსაცმლის ჩაცმის პროცესს გარკვეული მაგიური ქმედებანი ახლდა (კაბის სახელოში პირველად მარჯვენა ხელის გაყრა, ფეხსაცმლის პირველად მარჯვენა ფეხზე ჩაცმა, პატარძლის სამჯერ შემოტრიალება მარჯვნივ და ა. შ.).

ჯვარდაწირილი ნეფე-დედოფალი, თანმხლები პირებით, ეკლესიიდან გადაჯვარედინებული ხმლების ქვეშ გავლით, ნეფის სახლში (საქართველოს ზოგიერთი კუთხის მოსახლეობაში დედოფლის მშობლების სახლში) ბრუნდებოდა.

ვაჟის სოფელს მიახლოებულ *მაყრიონს* ყველაზე ყოჩაღი გამოეყოფოდა და მექორწილის ოჯახში *მახარობლად* მიდიოდა. მას თან ნიშნად რაიმე ნივთი (აჭარაში – სარკიანი პატარა ბალიში, სამცხე-ჯავახეთში – სამახარობლო ქადა, ფერეიდნელებში – წითელი ბაიარაღები) მიჰქონდა. ზოგან მახარობელი ცდილობდა მექორწილე ოჯახამდე შეუმჩნეველად მიეღწია, რათა თავი აერიდებინა სოფლის მოსახლეობის მხრიდან თავდასხმისა და ცემის იმიტაციისათვის თავი აერიდებინა. სახლს მიახლოებული მახარობელი წარმოთქვამდა: „მე ვარ მახარობელი, სახლის გამხარებელი, მიჭამია ბალი, შემიხვიეთ მხარი.“ მას მარჯვენა ხელს გადაუხვევდნენ. სახლში შესულ მახარობელს ღვინით (ზოგან, უფრო მეტად მთაში, არყით) საესე ჯამს მიაგებებდნენ. ის დაილოცებოდა, სასმელს დალევდა და ჯამს კედელს მიაფშვნიდა სიტყვებით: „ასე დაიმსხვრეს თქვენი მტერი და ავის მოსურნე“. მახარობლის ცხენს კისერზე *წითელ ბაღდადს* შემოახვევდნენ და ნეფიონისაკენ გაისტუმრებდნენ. მას თან ოჯახის უფროსი, ხანდაზმული მამაკაცების თანხლებით, გაჰყვებოდა და ნეფიონს სოფლის თავში შეეგებებოდნენ.

ვაჟის სახლს მიახლოებულ მაყრიონს *ნეფე-დედოფალი* გამოეყოფოდა და სახლის ზღურბლს გადაჯვარედინებული ხმლების ქვეშ გადალახავდა. გარკვეული ხნის შემდეგ იმართებოდა ნადიმი. ნეფე-დედოფალი სუფრასთან დაიკავებდა თუ არა კუთვნილ ადგილს, ხალხი რიგ-რიგობით მივიდოდა, მიულოცავდა, *თავგადასაგდებას – მისალოცს* მისცემდა და შემდეგ სუფრასთან იკავებდა ად-

გილს. მილოცვის რიგი უფროს-უმცროსობისა და ნათესაობის მიხედვით იყო დადგენილი. პირველნი ყოველთვის მშობლები ულოცავდნენ, შემდეგ კი სხვა ახლობლები. მაყრებს ეს არ ეხებოდათ. თავგადასაგდებში აძლევდნენ ფულს ან რაიმე ქსოვილს – საკაბეს ან საპერანგეს, ვისაც რა შეეძლო. რაც შეეხება *ძღვენს* (ღვინო, ქათამი, გოჭი, ინდაური თუ პერი), ის თან მიჰქონდათ ქორწილში მიწვეულ ნათესაებს და მას ოჯახის უფროსს ან ამ საქმისთვის გამოყოფილი პირს ჩააბარებდნენ. ძღვენს ქორწილის სუფრისთვის იყენებდნენ. ძღვენის მიტანა ნაბაყოფლობითი იყო და არა სავალდებულო. შეიძლება ძღვენი არ მიეტანათ მექორწილე ოჯახში, მაგრამ *მისალოც-თავგადასაგდები*, რომელშიც სხვადასხვა ნივთები და სკაფუტკარებითაც კი შედიოდა, ნეფე-დედოფლისათვის აუცილებლად უნდა მიერთმიათ.

სამცხე-ჯავახეთის მოსახლეობაში კი, როდესაც საქორწილო ღვინო დასასრულს მიუახლოვდებოდა, ნათესავ-მეზობლებს მაშინ უნდა გაეღოთ ძღვენ-საჩუქარი, რომელსაც შესაბამისად *სუფრა* და *სანიჭარი* ეწოდებოდა.

ნათესავ-ახლობლების მიერ ახალდაქორწინებულთა დასაჩუქრება საქართველოში ძველთაგანვე გავრცელებულ ჩვეულებას წარმოადგენდა, რომელიც ცალკეულ კუთხეებში სხვადასხვა სახელწოდებით იყო ცნობილი. როგორც ეთნოგრაფიული მასალებიდან და წერილობითი მონაცემებიდან ჩანს, აღნიშნული საჩუქარი ნივთიერიც იყო და ფულადიც.

ნათესავ-ახლობლების მიერ მექორწილე ოჯახისადმი მატერიალური დახმარების სიდიდე და მოცულობა თანმიმდევრულად განისაზღვრებოდა სავალდებულო წესისა და რიგის დაცვით. საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში ყველაზე დიდი რაოდენობის ხარჯი ოჯახის ნათლიას უნდა გაეღო, შემდეგ კი სოფელში თუ სოფლის გარეთ მცხოვრებ ახლობელ-ნათესავს (დედის ძმა, ბიძა, მამიდა, დეიდა და ა.შ.) ვალდებულების მხრივ მესამე ადგილზე იმყოფებოდნენ ოჯახის განაყრები, სულ ბოლოს – მეზობლები. აღნიშნული წესი იმდენად იყო დამკვიდრებული მოსახლეობის ყოფაში, რომ უახლოეს ნათესავსაც კი არ

შეკძლო ნათლიის მიერ გაღებულ დახმარებაზე არა თუ მეტის, არამედ თანაბრად მიცემაც კი. სვანეთში ქალის წაყვანისას ქალის მამა ვაჟის მაყრებს ცხენებით ასაჩუქრებდა. ასევე ცხენებით ასაჩუქრებდა ვაჟის ოჯახი ქორწილის შემდეგ ქალის მაყრიონს.

როდესაც ნეფე-დედოფალი დაიკავებდა ადგილს, ნეფეს მარჯვნივ მეჯვარე და ხელისმომკიდე, ხოლო დედოფლის მარცხნივ მდადე მოუსხდებოდნენ; მათ ირგვლივ მაყრები (ქალის სახლში *ნეფის მაყრები* და ნეფის სახლში *ქალის მაყრები*) დასხდებოდნენ, შემდეგ კი ოჯახში მიწვეული სტუმრები იკავებდნენ ადგილს. სუფრის თავში ყოველთვის ოჯახის უფროსი მამაკაცი დაჯდებოდა. მის მარცხენა მხარეს სოფლის გარედან მოწვეული სტუმრები, ხოლო მარჯვენა მხარეს სოფლის ხალხი მოთავსდებოდა უფროს-უმცროსობის მიხედვით. ხევში სუფრის თავში ჩვეულებისამებრ გვარის უფროსი იჯდა, რომელსაც პირი აღმოსავლეთისაკენ პქონდა მიპყრობილი. მისგან მარჯვნივ ადგილს იკავებდნენ ამავე გვარის ხნიერი წარმომადგენლები — მარცხნივ ეჯიბი და ნეფე სხდებოდნენ, მის მარცხენა ფლანგზე კი — მაყრები.

აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ საქართველოში ზოგადად და მათ შორის ქორწილში, იარაღით სუფრასთან

ჯდომა მიუღებლად ითვლებოდა. თამადა, ვიდრე ნადიმს მსვლელობას მისცემდა, იქ მჯდომ ყველა მამაკაცს შეახსენებდა – „იარალი შეიხსენითო“ და ამის მაგალითს პირველი თვითონ იძლეოდა. ყველა ვალდებული იყო ეს მითითება შეესრულებინა და სანადიმო სუფრასთან უიარაღოდ მჯდარიყო. სტუმრების იარაღს ოჯახის უფროსი მამაკაცი საიმედოდ ინახავდა ნადიმის დასასრულამდე. თუ ვინმე სუფრასთან იარაღით ჯდომას მოინდომებდა, მას შეახსენებდნენ, რომ სტუმარმასპინძლობის წესს არღვევდა და ისიც იძულებული იყო ან საერთო წესს დამორჩილებოდა, ან სუფრა დაეტოვებინა.

წარსულში ყოველგვარ ალკოჰოლურ სასმელს პატარა ზომის სასმისით (თხის ან მოზერის რქის ყანწი არყისათვის და თიხის მომცრო ჯამი – ღვინისა და ლუდისათვის) სვამდნენ. განსხვავებული სასმისით (ხარის თუ ჯიხვის რქის ყანწი, *მარანი* და *კულა*) მხოლოდ ცალკეულ სადღეგრძელოებს სვამდნენ. მარნის გამოყენების ჩვეულება ქართლში დაცული იყო შემდეგი სახით: ქორწილში ნეფე-დედოფლისათვის *საჯერისწერო პურის* მიტანის დროს, მარნის სასმისით ღვინოს მიართმევდნენ და ორივეს რიტუალურად შეასმევდნენ. მარანი, მასზე გამოსახული ნაყოფიერების გამომხატველი სიმბოლოებით, ყოჩის ტუჩით და წრიულად განლაგებული ქვევრებით, ქართული ქორწილის შემადგენელი ნაწილი იყო.

ქორწილში სასმელის მიღების წესიც თავისებური იყო. ყანწი თუ თიხის ჯამი მთელ სანადიმო სუფრაზე სულ სამი-ოთხი იყო, რომლებიც სასმელთან ერთად *მერიქიფეებს* (საქართველოს ბარი) თუ *ზეზემდგმურებს* (აღმოსავლეთ საქართველოს მთა) ებარათ. ყოველ სადღეგრძელოს ჯერ თამადა იტყოდა, შემდეგ შესვამდა და ცარიელ სასმისს მოპირდაპირე მხარეს (ქალის ოჯახში ნეფის, ხოლო ვაჟის ოჯახში დედოფლის მაყრებს) ერთერთს გადააწოდებდა – *დაუღევედა*, როგორც იმერეთში (დასავლეთ საქართველოში) იტყვიან. ის გამოცდიდა სასმისს და ოჯახის სტუმრებში, ვინმეს დაუღევედა. სასმელს მოპირდაპირე მხარეთა (იგულისხმება ქალისა თუ ვაჟის

მაყრები და ოჯახის წევრული სტუმრები) ამგვარი მონაც-
ვლეობით სუამდნენ.

სადღეგრძელოდან სადღეგრძელომდე ასრულებდნენ
გარკვეული სახის სიმღერებსა და ცეკვებს. მიუხედავად
ნადიმის ხანგრძლივობისა, ქორწილის სუფრაზე სიმთვრა-
ლე იშვიათობას წარმოადგენდა. საქართველოს მთელ რიგ
რეგიონებში ადრევე ჩამოყალიბდა შეხედულება, რომლის
მიხედვით ქორწილსა თუ სხვა რიგის ხალხმრავალ ნადი-
მებში სიმთვრალე დიდ სირცხვილად ითვლებოდა.

საქართველოს ყველა კუთხეში საქორწინო ნადიმის
ნორმალური მსვლელობა დიდად იყო დამოკიდებული
სუფრის ხელმძღვანელის უნარსა და შეძლებაზე, რომელ-
საც საქართველოს ყველა კუთხეში ორი სახელწოდებით
— *თამადა* და *ტოლუმბაში* — მოიხსენიებენ. თამადად სა-
განგებოდ ირჩეოდნენ ისეთ პირს, ვისაც სუფრის ხელ-
მძღვანელობა და სასმელის დაღევა შეეძლო. ცალკეულ
რეგიონებში თამადობა მექორწილე ოჯახის უფროსს
უწევდა. მაგალითად, ხეში სუფრის გაძღოლა ჩვეულებ-
რივად, გვარის უფროსს ევალებოდა, მაგრამ თუ ჯვრის-
წერის წესს ეკლესიაში კი არ შეასრულებდნენ, არამედ
სახლში და გვირგვინების კურთხევა ხევისბერს ან დეკა-
ნოზს უწევდა, სუფრის ხელმძღვანელობასაც ნეფე-დე-
დოფლის დამგვირგვინებელს აკისრებდნენ, რითაც მისდა-
მი დიდ პატივისცემას გამოხატავდნენ. სამცხე-ჯავახეთში
თამადობა ოჯახის უფროსის კომპეტენცია იყო, მაგრამ
ქორწილის ნადიმს თუ მღვდელი ესწრებოდა, მაშინ ამ
მოვალეობას აუცილებლად მას აკისრებდნენ.

საქართველოს ყველა კუთხეში ქორწილის სუფრაზე
სადღეგრძელოებს გარკვეული თანმიმდევრობის დაცვით
წარმოთქვამდნენ. თითოეულ სადღეგრძელოს თან შესაბა-
მისი სიმღერა ახლდა, რომელთაც კუთხეებისდა მიხედ-
ვით შერჩენილი ჰქონდა მეტ-ნაკლებად ტექსტების არაჩვე-
ულებრივი მთლიანობა და უძველესი ნიშნები.

ქართულ საქორწინო სიმღერებში განსაკუთრებით
დიდი ადგილი ეკავა *სუფრულებს*. მრავალფეროვნებისა
და მრავალრიცხოვნების წყალობით ნადიმის დროს ერ-
თხელ შესრულებულ სიმღერას მეორედ აღარ იმეორებ-

დნენ. *სუფრულებში* ერთმანეთისაგან გამოიყოფოდა *სუფრის გახსნის, ღვინში შესვლის* და *სუფრის დახურვის*, ანუ *შემოძახილების* სიმღერები.

საქორწინო ცეკვებიდან გამოირჩეოდა რიტუალურ ცეკვები, რომლებიც ამა თუ იმ რეგიონის მოსახლეობაში მეტ-ნაკლები სპეციფიკურობით ხასიათდებოდა. ასე მაგალითად, ქართლში ქორწილის მესამე დღეს დილით სუფრასთან დასხდომამდე ნუფე-პატარძლის მაყრები ჩააბამდნენ ეზოში *ბასტს*, რომელსაც *დედანი* – თავკაცი ხელმძღვანელობდა. მისი მითითებით ცეკვის ყველა მონაწილეს ხეზე მიაბამდნენ და ვიდრე ვინმე გამოსასყიდს (ღვინო, ქათამი, ხილი) არ გაიღებდა, მანამ არ გაუშვებდნენ.

სამცხე-ჯავახეთში ქორწილის პირველ დღეს, როცა პატარძალს მოიყვანდნენ ნუფის სახლში, ხალხი ეზოში ფერხულის ცეკვით შეეგებებოდა. ზოგ შემთხვევაში ამ დროსვე სრულდებოდა შეიდი წყვილი ფერხული (მასში მონაწილეობდა შეიდი ცოლ-ქმარი ნუფე-დედოფლის ჩათვლით). ქორწილის მეორე დღის შუადღის შემდეგ ნუფეს *გაანადირებდნენ*, რაც ისევ ფერხულით მთავრდებოდა. ამავე დღეს საღამოს, ნადიმის დამთავრების შემდეგ, იცოდნენ სახუმარო ცეკვა სახელწოდებით – *ლალიონი, ატუსა*. ამ ცეკვაში ათი-თორმეტი ახალგაზრდა მამაკაცი იღებდა მონაწილეობას და რა ილეთსაც *მეთაური* შეასრულებდა, ყველა მონაწილე ვალდებული იყო იგივე გაემეორებინა, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მის ზურგსა თუ კანჭებს, მეთაურის შეინდის წკეპლა თუ მათრახის წვერი არ ასცდებოდა.

რიტუალური ცეკვის საინტერესო სახეს წარმოადგენს აჭარის მოსახლეობაში დაფიქსირებული ე.წ. *ჯადოკო*, რომელიც ქორწილის პირველ ღამეს ნადიმის შემდეგ სრულდებოდა.

მთიულეთ-გუდამაყრის მოსახლეობაშიც წესად იყო დედოფლის მოყვანის დროს ნუფის ოჯახში *ფერხოსაის* შესრულება, რომელსაც მხოლოდ მამაკაცები ასრულებდნენ სიმღერით – "დიდება ღმერთსა, დიდება" და რომლის შესრულების გარეშე სახლში არ შევიდოდნენ.

სხვა რეგიონებიდან მეტად საყურადღებოა ხევში დაფიქსირებული რიტუალური ცეკვები. მოხეურ ქორწილში და, საერთოდ, ყველა საღვინო სუფრის გაშლასთან თუ რაიმე სახატო დღეობასთან დაკავშირებით სრულდებოდა წრიული, გრძელი და ორსართულიანი წრიული ფერხულები.

ქორწილის მეორე დღეს წესად იყო „ნეფის განადირება“. ეს რიტუალ, შედარებით სრული სახით, ეთნოგრაფიულ სინამდვილეში სამცხე – ჯავახეთში შემორჩა. ქორწილის მეორე დღეს, ნადიმის დაწყებამდე, ნეფე მუსიკოსებისა და მაყრების თანხლებით სოფელში „განადირებდა.“ ყველა ოჯახში სახელდახელო სუფრა იყო გაშლილი. რამდენიმე სადღეგრძელოს შემდეგ „მონადირენი სხვა ოჯახში გადაინაცვლებდნენ. წასვლისას ოჯახის უფროსი დიასახლისი მათ მცირეოდენ ძღვენს (ქათამი, ხილი, სასმელი) მიართმევდა. ყველა ოჯახში, სადაც „მონადირეები“ შევიდოდნენ, იგივე მეორდებოდა. ხშირად იმდენი „ნანადირევი“ გროვდებოდა, რომ სუფრა ამ პროდუქტით იშლებოდა. ნადირობიდან დაბრუნებულები სახლში სიმღერით შედიოდნენ.

„...ნეფესა უნადირია მშვილდ-ისრით, ხმალი უკრია,
მოუკლავს ხოხობ-კაკაბი და ირემ-შველი-ნუკრია.“

„...მეფესა უნადირია არსიანის მთაზედაო,
მოუკლავს ხარი-ირემი გადაუკიდავს მხარზედაო“

ფშავში ქალის მაყრიონი *ქათმებზე ნადირობას* დაივლიდა ყველა ოჯახს, მიტანილი არყით დალოცავდა და ქათამს მოსთხოვდა. მასპინძელი ქათამს ნებით გამოუტანდა და თუ თადარიგი არა ჰქონდათ დაჭერილი, მაშინ მაყრიონი თვით *ნადირობდა* ჯოხით. სამეგრელოში კი ვაჟის ეზოში დაერეოდნენ ქათმებს, *ნანადირევს* მოსახარშად რომელიმე სანდო ოჯახს ჩააბარებდნენ.

ქორწილი ძირითადად სამ დღეს გრძელდებოდა. ბოლოს მაყრებს არყითა და სანოვაგით გაისტუმრებდნენ. მაგ., ფშავში მაყრებს გაცილებისას, სოფლის განაპირას, ნეფე-პატარძლის დასალოცად პატარა სუფრას გაუშლიდ-

ნენ. მაყრები ცდილობდნენ ნეფის სოფლელი გოგონა „გაეტაცებინათ“, რომელსაც არ აბრუნებდნენ, სანამ მასში გასამრჯელოს არ მიიღებდნენ. მაყრების გასტუმრების შემდეგ ოჯახში სუფრა შინაურებისთვის იშლებოდა.

ქორწილში ადრე სპორტული შეჯიბრებებიც – იქნებოდა ეს მიზანში სროლა თუ ცხენებით ჯირითი – იმართებოდა.

ქორწილიდან ძეობამდე

დამოყვრებულ ოჯახებს შორის ქორწილიდან ძეობამდე გარკვეული წესები სრულდებოდა.

ფეხისბრუნება. საქართველოს თითქმის ყველა კუთხეში ქორწილიდან ერთი კვირის შემდეგ სიძესა თუ პატარძალს ქალის მშობლების სახლში *ფეხი უნდა ებრუნათ* ანუ დაბრუნებულიყვნენ. ახალშეუღლებულებს თან არაყი და ქადა მიჰქონდათ, რომელიც თანაბრად უნდა გაენაწილებინათ ქალის სოფლის მეკვემურთათვის.

პატარძლის ფეხის ახსნა. წერილობითი მონაცემებითა და ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით, ახალრძალს ვიდრე *ფეხს არ აუხსნიდნენ*, იგი სოფელში ვერ გამოჩნდებოდა. ამისათვის კი საქართველოს ყველა კუთხეში საგანგებო რიტუალი ტარდებოდა, რომელიც კუთხეების მიხედვით მეტ-ნაკლები სახესხვაობითა და სახელწოდებებით იყო ცნობილი.

ნაწვევად წასვლა. საყოველთაოდ ცნობილია, რომ საქართველოს ყველა კუთხეში ქორწილის წლისთავზე გათხოვილი ქალი მშობლების სახლში უნდა მიბრუნებულიყო და გარკვეული ხნით იქ დარჩენილიყო. აღნიშნულ ჩვეულებას კუთხეების მიხედვით სხვადასხვა სახელწოდება ჰქონდა (*ნაწვევად წასვლა, საიწილიოდ წასვლა, წინ-ნაწვევად წასვლა* და ა.შ.) და მეტ-ნაკლები თავისებურებებით ხასიათდებოდა.

პატარძლის ზიარება ვაჟის ოჯახთან, გვართან, საზოგადოებასთან. საწესჩვეულებო თვალსაზრისით, საქორწინო რიტუალს განსაკუთრებით ნეფის სახლში, მდიდარი

რელიგიურ-მაგიური ქმედებანი ახლდა თან, რომელიც მეტ-ნაკლები კუთხური სპეციფიკურობით ხასიათდებოდა.

პატარძლის სახლთან მიყვანა. სამცხე-ჯავახეთში ნეფის სახლთან მექორწილებს ფერხულის ცეკვით შეეგებებოდნენ. ამ დროს პატარძალი ცხენზე იჯდა და მხოლოდ ცეკვის დამთავრების შემდეგ, როდესაც ცხენქვეშ ცხვარს ან მსხვილფეხა საქონელს გაუტარებდნენ, ჩამოვიდოდა. მსგავს წესს ქვემო ქართლშიც ასრულებდნენ.

კახეთში კარების მაღლა თხილით ან კაკლით სავსე თიხის ქილას ჰკიდებდნენ, რომელიც მაყარს ხანჯლით უნდა გაეტეხა. კაკალი ხრიალით დაიბნეოდა, რაც მომავალ ოჯახს ბარაქით უზრუნველყოფდა.

სახლისკენ მიმავალ ნეფე-დედოფალს ზღურბლთან ტკბილეულით ან თაფლით ხელში ნეფის დედა შეხედებოდა. იგი ჯერ ნათლიას (მეჯვარეს), მერე ნეფე-დედოფალს გვირგვინებს დაულოცავდა და სამივეს თითო ნატეხ შაქარს, (ზოგან თაფლს) პირში ჩაუდებდა. საქართველოს ზოგ კუთხეში პატარძალი შაქრის ნატეხს შეინახავდა და შემდეგ ჩუმად წყლის ჭურჭელში საიდანაც წყალს სვამდნენ ჩააგდებდა, რათა ოჯახის წევრებთან კარგი და ტკბილი ურთიერთობა ჰქონოდა.

კარის ზღურბლს შიგნით თიხის ჯამი (მოგვიანებით თეფში) იდო, რომელიც შესვლისთანავე ნეფეს უნდა გაეტეხა. დედოფლის მიერ მისი გატეხვა მიუღებელი იყო. კახეთში ჯამის გატეხვას ვინც დაასწრებდა, მეუღლე მისი გუნებისა გამოდგებოდა. სვანეთში ნეფე-პატარძალს კარებში გადაჯვარედინებული ხმლების ქვეშ გაატარებდნენ, ფეხქვეშ მალულად დადებულ ჯამზე ვისი ფეხიც მოხედებოდა, იმ სქესის ბავშვი გაუზრდებოდა ამ წყვილს. სამეგრელოში ზღურბლზე გადატარებისას პატარძალს ფეხქვეშ გაღვივებულ ნაკვერჩხალს დაუყრიდნენ, რათა თვალი არ სცემოდა და ეშმაკი არ დაპატრონებოდა.

პატარძლის კერასთან მიყვანა. საქართველოს ყველა კუთხეში ნეფის სახლში შესულ პატარძალს კერის გარშემო სამჯერ შემოატარებდნენ გარკვეული რიტუალური სიმღერის – *ჯვარის წინას* თანხლებით. ფშავეში კი საკიდლის ჩამოგლეჯა *ქალის ძმის* (არანამდვილი ძმა) მიერ

სავალდებულოც კი ყოფილა. საკიდელს ოჯახს მხოლოდ გამოსასყიდის შემდეგ უბრუნებდნენ.

სამეგრელოში ნეფე-პატარძლის სახლში შესვლისას პატარძალი კარებში მდგარ ღვინით სავსე ჭიქას წააქცევდა. შემდეგ მას ხელში ღომის მარცვლით სავსე ჯამს, რომელზედაც ერთი კვერცხი იდო, მისცემდნენ. პატარძალი კერას უვლიდა და თან ღომს „თესავდა“. სვანეთში სახლში შესვლისას პატარძალი მარილს ყრიდა. აღმოსავლეთ საქართველოში შესულ პატარძალს თავზე ფქვილს აყრიდნენ. ხევში დედამთილი თაფლნარეუ ერბოს შეაჭმევდა. ხევისურეთში დედამთილი პატარძალს ზღურბლზე მარჯვენა ფეხით გადაატარებდა და ფეხქვეშ ფქვილს დაუყრიდა. კახეთში და ქართლში სახლის ზღურბლთან ქოთნით პურის ცომს (ქართლში თაფლითაც) დაახვედრებდნენ. პატარძალი ამ ქოთანს სამჯერ ხელუკუღმა შემოატრიალებდა და მიმტანს დაუბრუნებდა. ეს რიტუალები ოჯახის ბარაქიანობას უკავშირდებოდა.

ნეფე-დედოფლის მიერ შუაკერის შემოვლა ქორწინების ერთ-ერთი უძველესი რიტუალია. იგი დაკავშირებულია კერის კულტთან, რომელიც თავისი შინაარსით გვარის, ოჯახის გამაერთიანებელი ცენტრი იყო, ხოლო კერა – მარადიული სიცოცხლის სიმბოლო. კერასთან პატარძლის მიყვანა გამოხატავდა ქმრის ოჯახში ახალი წევრის ზიარებას და მისი დაქვემდებარებას წინაპრის სულთან.

რელიგიურთან ერთად დიდი იყო კერის როლი სოციალურ საკითხებში. საოჯახო საქმიანობა მთლიანად ქალის შრომას ემყარებოდა. შინ დარჩენილი ქალი ინახავდა ცეცხლს მამაკაცების ხანგრძლივად სანადიროდ ამ საომრად წასვლის პერიოდში და ზრუნავდა სააქაო თუ საიქიო საქმეებზე, (კერაზე საჭმლის დამზადება, მკედართა სახელის მოხსენიება და სხვ.). ასე რომ, თუ კერა ერთი მხრივ, სულიერი სამყაროს მფლობელობის არეში იყო მოქცეული, მეორე მხრივ, მას პრაქტიკულად, ადამიანის ამქვეყნიური ცხოვრების მთელი გზის თანამგზავრად აღიარებდნენ. ამ თანამგზავრის *სულიერი პატრონად*, თუ *კერის ანგელოზად* კი ქალი იყო მიჩნეული. ამიტომაც იყო ჩვეულებაში შემორჩენილი წესი, რომ ქალი ახალ ოჯახ-

ში ოჯახის როგორც არსებობის მთავარ ელემენტს უნდა *კერას ზიარებოდა*.

მაგიურ ქმედებათა რიგს უნდა დაეუკავშიროთ პატარძლის მარანში შეყვანის და მის მიერ ღვინით სავსე ქვეერის თავის ახდის წესიც.

საქართველოს ყველა კუთხეში მარანი *წმინდა* სალოცავ ადგილად ითვლებოდა, სადაც სრულდებოდა საოჯახო რიტუალები. იქ იკვლებოდა შესაწირავი ცხოველიც. ზოგიერთ კუთხეში (სამეგრელო) მარანში სრულდებოდა ჯვრისწერა და ნათლობაც. არსებული ეთნოგრაფიული მასალებითა და არქეოლოგიური მონაპოვრების ურთიერთშეჯერების საფუძველზე დადგენილია, რომ მარანი სიუხვის, ბარაქიანობის, ნაყოფიერების შემცველ-*წმინდა* ობიექტს და საკულტო ნაგებობას წარმოადგენდა. აქ სრულდებოდა რიგი წეს-ჩვეულებებისა, ოჯახის სიუხვე-ბარაქიანობის მიზნით. პატარძლის მარანში გაყვანაც, როგორც ჩანს, აღნიშნულ მიზანს ემსახურებოდა.

პატარძლის წყალზე გაყვანა. პატარძლის ქმრის საგვარეულოში ზიარების ერთ-ერთ ელემენტად წარმოგვიდგება მისი *წყალზე გაყვანის* წესი, რომელიც თავისი ფუნქციით ნაყოფიერების კულტს უკავშირდება და რელიგიურ წესთა რიგში ჯდება. ამ წესის მიზანი იყო ქალის ზიარება ქმრის ოჯახის მეურნეობასთან, ძირითადად – საოჯახო საქმიანობასთან. ზოგიერთ შემთხვევაში იგი ამ რიტუალის შესრულების შემდეგ ხდებოდა სრულუფლებიანი წევრი ქმრის მამის სახლისა.

მეურნეობასთან ზიარებას უნდა უკავშირდებოდეს თუშეთში არსებული *კეალად გასვლის* წესი. ქორწილიდან მესამე დღეს იცოდნენ ყანაში პატარძლის გაყვანა, თან სამი-ოთხი ქალი გაჰყვებოდა. მას ერთ-ორ კონას შეაკვრევინებდნენ და აღნიშნავდნენ, რომ *მეკეალე იყო*. უკან მობრუნებისას დალოცავდნენ – „კარგი ქალია, კარგად მოთიბაო“ (ქალს სამკალში მუშაობა აუცილებლად ევალებოდა, იმიტომაც იყო, რომ მას მზითვეში ნამგალს ატანდნენ).

მსგავსი ცერემონიალები – *გამინდვრება* (საპატარძლოს ოჯახის გარეთ მინდორში სამუშაო გაყვანა),

წყალზე გაყვანა თუ ნათესავ-ახლობლების მიერ ახალი რძლის გადაპატიჟება — გარკვეული რელიგიურ-სოციალური დატვირთვა ჰქონდა და ყველა ერთ მიზანს ემსახურებოდა. კერძოდ ის პატარძლის ქმრის საგვარეულოში ზიარების ელემენტად იყო მიჩნეული და თავისი ფუნქციით ქალის შრომას უკავშირდებოდა და მის საოჯახო საქმიანობაში ჩაბმას უკავშირდებოდა.

ხატში პატარძლის გაყვანა. მესამე საყურადღებო ეტაპია ხატში პატარძლის გაყვანა. ხევესურეთში ხატობის დროს (ძირითადად — ათენგენობას) იცოდნენ პატარძლის ხატში გაყვანა, ანუ დაკოჭვა დაკოჭვისას ორი საკლავი იკვლებოდა — ერთი ოჯახში და ერთიც ხატში. სახლში ხუცესს მოიწვევდნენ და ის ბანზე იხუცებდა, საკლავს დაკლავდა და ახალზალს ორივე ხელის მტევანზე სისხლს უწერდნენ (წაუსვამდნენ). შემდეგ ხუცესი ხატში წაუძღვებოდა. მისვლისას ახალზალს ბეღლის კარებზე გააჩერებდნენ. იგი თავდახრილი დაიხოქებდა ორივე მუხლით. ამ დროს ხატის დროშას მიიტანდნენ, თავზე მიადებდნენ, მანდილს მოხდიდნენ თავიდან და მას დროშას შეაბამდნენ. ქალს დალოცავდნენ: „ბედნიერი იყავ ამ სოფელში“, დროშას თავზე დაადგამდნენ, რასაც დაკოჭვას ეძახდნენ. ფშავში პატარძალი ხატში გაჰყავდათ ქალით (ამას ქადა საწორავს ან გასამყვანო ქადას უწოდებდნენ) და სანთლით. პატარძალს ხევისბერი დალოცავდა, ქადას გაჭრიდა (დასერვა ხდებოდა ჯვარედინად). სადაც ქადა იჭრებოდა, იქ ქალები და პატარძალი არ იყვნენ, მაგრამ ისე იდგნენ, რომ ხევისბერის სიტყვები ესმოდათ. შემდეგ ხნიერ ქალს გადასცემდნენ ამ ქადას. ის დაიხოქებდა პატარძალს და დალოცავდა. ქადას ქალებს გაუნაწილებდნენ. თუშეთში პატარძლის ხატში გაყვანა საინტერესოდ ხდებოდა. ალვანში ჩამოსახლებულები თავის სალოცავში წასვლისას პატარძალს თან წაიყვანდნენ. ხატში, შესაწირის გარდა, ახალი ელემენტი — წითლად შეღებილი კვერცხი ჩნდება. იმ ოჯახში, სადაც ახალი რძალი იყო, მის სახელზე მეტი კვერცხი (30-40 ცალი) იღებებოდა. ხატში მიყვანისას პატარძლის დედის მხარეც მისცემდა სინით კვერცხებს. შუა ქვიფის დროს პატარძალი ადგებოდა და კვერცხებს ჩამოურიგებდა ქმრის გვა-

რის მამაკაცებს. თითო კაცს თითო კვერცხს აძლევდა. რაც მთავარია, ქვრივი ქალი და ქმარგაყრილები, მეორედ გათხოვილები, ამ წესს არ ასრულებდნენ, რადგანაც, როგორც ინფორმატორები გადმოგვცემენ, „მათ თავისი ვალი უკვე მოშორებული პქონდათ“. ისინი სხვა (მეორე ქმრის) გვართან დაკავშირებულები კი იყვნენ, მაგრამ არა რელიგიურად. ამის გამოძახილი უნდა იყოს ისიც, რომ ძირითადად მთელ კავკასიაში ქალი საიქიოში პირველი ქმრის ცოლად ითვლებოდა, ე.ი. ნამდვილი კუთვნილება იყო პირველი ქმრის საგვარეულოსი, თემისა, რომელსაც სიცოცხლეში ეზიარა.

ხატში გაყვანის წესი საბოლოოდ ამყარებდა კავშირს ქალსა და ქმრის საგვარეულო თემს შორის. მაგრამ იგი მამის სახლთან არ წყვეტდა კავშირს, ყოველწლიურად (ან სამ წელიწადში ერთხელ) მიდიოდა მამის სალოცავეში და კლაედა საკლავს. აქედან ჩანს, რომ იგი კავშირს ამყარებდა ორ თემს შორის, ვინაიდან იგი ორივე თემის კუთვნილება იყო.

ახალი წევრის (პატარძლის) ოჯახსა და თემში მიღება მიმდინარეობდა ძირითადად სამ ეტაპად. ესაა: 1. პატარძლის *კერასთან მიყვანა*, 2. პატარძლის *წყალზე გაყვანა* და 3. პატარძლის *ხატში გაყვანა*.

ეპილოგი

ქართველი ხალხის ტრადიციულ საქორწინო წეს-ჩვეულებათა, როგორც ზოგად ქართული, ისე ლოკალურ-კუთხური თავისებურებების მთლიანობა, აშკარად ცხადყოფს ამ ინსტიტუტის ძლირი გენეტილური საფუძვლების არსებობას. იგი ნათელი გამოხატულებაა ეროვნული თვითშეგნების, მენტალობის და ზნეობის ღირებულებათა ერთიანობისა. საქორწინო წეს – ჩვეულებების თვითმყოფადობა და უნიკალურობა, რომელიც გვიჩვენებს ქართული ტრადიციის ზნეობრივ შინაარსს და გამომსახველობით ფორმას, საუკუნეებს გაუძლო და ჩვენამდე მოაღწია როგორც ერის სულიერი ცხოვრების მაჩვენებელმა.